

Kot vsako dokumentarično delo, ki ima miselno vsebino, je tudi Bartulovičev roman o «generaciji pregaženih» tudi ne glede na svojo čisto umetniško kakovost zanimiv pojav. V Bartulovičevem umetniškem razvoju gre romanu «Na prelomu» najvišje mesto od prvih novel preko «Kuge» do zadnjih novelističnih spisov. Stilistično in jezikovno dovršen, slikovito prepleten z dalmatinskimi provincializmi in spisan v prijetni ijekavščini, očituje ta roman avtorjevo umetniško svežost in vso prožnost njegovega izraza. B. B o r k o.

Ljuba Prenner: Trojica. Povest. Izdala in založila Belo-modra knjižnica. Ljubljana 1929. Strani 93.

Zalostno-vesela, v dogajanjih malo smotrena in neenovito urejena, v značajih docela nedoločna in nepomembna ter sentimentalna zgodba o treh zaljubljenih srednješolcih s slabimi učnimi uspehi. Marsikaj je v tej povesti začeto in nakazano, toda obdržati vse niti v roki in jih smotreno zavozljati in začeto izvesti do kraja, ni bilo v začetniških močeh mlade pisateljice. Vendar so nekateri prizori, kakor nastop v beznici, prvi del petega poglavja, Markov izbruh na str. 45. in 46. in pa legenda o vodnjaku s Kristovimi solzami napisani nadarjeno. J. V i d m a r.

Ivan Trinko: Naši paglavci. Črtice in slike iz beneško-slovenskega pogorja. 1929. Izdala Goriška Mohorjeva družba v Gorici. Naslovno stran in risbe izvršil Franc Gorše. Natisnila Katoliška tiskarna v Gorici. Strani 100.

To knjigo se nam zdi potrebno omeniti zato, ker nam jo poklanja mož, v katerem živi tvorna sila naše besede najdalje na zapadu, ker veje iz nje pristna slovenska domačnost in ker knjiga ni zgolj mladinska, temveč je tudi slovstveno zanimiva. Monsignor Trinko, profesor modroslovja na gimnaziji videmske bogoslovnice, označuje v predgovoru svoje črtice kot starokopitne, preproste in skromne. Ali ta starokopitnost, preprostost in skromnost je utemeljena v snovi sami, z njo prikupno in nerazdružno spojena in tako prežeta z občutjem prirodnih čarov tiste pedi naših tal, ki se razteza od Matajurja do Čedadu, da teh devet stvaric z užitkom preberemo in se čudimo duševni čilosti in jezikovni okretnosti sedemdesetletnici bližajočega se pesnika in pisatelja. Po teh lepih straneh je posejanih precej zajemljivih beneško-slovenskih jezikovnih drobtin, katerih glavne je pisec zbral na koncu v tolmaču. Pogrešamo kazalo. Goršetovih štirinajst risb z nazorno in primerno stilizacijo poživlja povestice, ki bodo odraslim in paglavcem brez dvoma ugajale. A. B u d a l.

K R O N I K A

O duhovni situaciji današnjega evropskega pisatelja. O tej temi je v klubu Rotaryjcev na konferenci v Haagu znani nemški romanopisec Thomas Mann nedavno imel jako značilen in tehten govor. Ker njegova izvajanja jarko osvetljujejo notranji razkol sodobnega tvornega besednega umetnika ter so v veliki meri odločilne važnosti za njegovo duševno stanje, prinašamo svojim čitateljem odlomek tega govora: «O duhovni situaciji današnjega evropskega pisatelja vam torej hočem govoriti — ker menim, da se vas ta situacija nekoliko tiče, da je to v veliki meri situacija vas samih, da je to situacija današnjega človeštva vobče. Saj jedva more biti drugače; zakaj pesnik, pisatelj je oni, v katerem se duhovnost, ki je vsepovsod, zbira, v katerem prihaja do zavesti in ki jo izraža. Saj se samo tako dá tolmačiti svojevrstna določnost, s katero ste vztrajali na tem, naj govori tu pisatelj, in s katero ste, kakor

rečeno, izkazali mojemu stanu veliko čast. Kar to željo razloži, je reprezentativnost pisateljeva za čas, življenje in njegov duhovni položaj.

Naš položaj je težak — saj ne more biti drugačen v dobi vseobčih težkoč. Nemara se vsaka doba nagiblje k temu, da podcenjuje težave in kompliciranosti drugih dob, a hoče se nam videti, ko da nikoli ni bilo treba več idealnosti, kako bi se človek pravilno in dostojno uravnal in postavil, ali, religiozno izraženo, bil pred Bogom prijeten, nego dandanes. Med dvema ognjema stojimo in veliko življenjskega talenta je treba, da človek odnese zdravo kožo. Jasno je: v ospredju svetovnega zanimanja, gospodujoč, vežoč vesti, slednjega pekoč do kosti, stoji danes problem človeškega sožitja, socialni, politični problem. To je političen čas, politika je odločujoči element dobe; in socialna ostrina vesti tega časa je spravila v neko tesnobno bližino dvoje pojmov, o katerih ne bi bil nikoli nihče mislil, da moreta imeti v človeški zavesti kako drugo kot zgolj moralno kontradiktorično vlogo: pojma idealizma in frivolnosti.

Idealizem kot frivolnost — po mojem mnenju učinkuje to v nemški govorici kot strašen paradoks. Pred nami vstaja postava genljive plemenitosti in nežne veličine: postava Schillerjeva, ki je čisto igro proslavljal kot najvišje stanje človekovo. To je govor umetniškega idealizma. Ampak, kje je doba, ki je govorila tak jezik in ga smela govoriti s čisto vestjo? Naša se nagiblje k temu, da gleda v umetnosti neko individualistično brezdelje, čigar nesodobnost ga ureja malone v kategorijo zločinskega. Ko sem nekega dne v Heidelbergu neko pravkar končano novelo, kot je to v Nemčiji navada, javno predaval, sem, prišedši domov, našel pismo, katerega pisec, mlad človek proletarskega raziranja, me je radi moje heidelberške recitacije, ki ji je prisostvoval, ostro in razumno zval na odgovor. Nikakor ne na nesramen način: imel sem vtis, da mi je pisec s svojim nagovorom hotel izkazati celo nekaj respekta; saj pač marsikdo javno čita svoje novele. A jaz bi se moral pred njim, duhom množice, duhom novega socialnega sveta, za katerega sta «kultura» in «duša» dva meščansko reakcionarna pojma, moralno zagovarjati, moralno zagovarjati umetnost, zagovarjati, kolikor pač morem, da sem v današnjih razmerah, spričo današnjega položaja na svetu sédel tja in pred tisoč ljudmi čital neko izoblikovano zgodbo, regaliral te ljudi z umetnostjo in žel zato priznanje. Kako je bilo to mogoče? Kako je bila umetnost danes mogoča? Kako je bila mogoča taka stopnja sebičnosti, neslutnosti, brezvestnosti, ki komu omogoča, da dela kulturo, da služi estestvu, «duhovni» objektivnosti, obliki, da temelji na tem, blestí s tem in sprejema pohvalo zato — spričo razmer, ki dovoljujejo edino boj, socialni razredni boj in direktno melioristično žigosanje ravno teñ razmer kot dovoljeno in ukazano udejstvovanje duha?

Odgovoril sem temu mlademu človeku — ne prav dobro, se bojim, nemara preveč inkomodirano in razdraženo zaradi njegovega napada —, kar bi bilo pač znamenje za šibkost pozicije, ki sem jo, dopisujoč si parkrat ž njim, moral zagovarjati. Vendar ta pozicija ni šibka, mislim, marveč le težavna; in kar me je dražilo, je bila fanatična in rezko samodopadljiva enostranost, s katero se je ta težava izrabljala z druge strani. Moj mladi protivnik je imel dokaze na svoji strani, o katerih je samo domneval, da so na njegovi strani, ki pa jih vsi poznamo in ki nas mučijo vse: absurdno in življenjsko nevarno stanje Evrope; vojno, ki leži za nami, in vojno, ki, če pojde tako dalje, skoro neizbežno pride; škandalozne napake družabno-gospodarskega sistema, sramoto materielnih življenjskih pogojev milijonov ljudi. Težko je imeti vse to pred

očmi in zagovarjati pri tem pravico posameznika do kulturne notranjosti, do igre oblike, do estetske svobode in ščititi idealizem umetnosti zoper očitke frivolnosti.

To je en ogenj, ki pritiska danes na nas pisatelje in proti kateremu moramo braniti svojo naravno življenjsko obliko. Mi odklanjamo aktivizem. Mi verujemo v resnost igre in v dostojanstvo igre. Mi verjamemo še v skrivnosti, v človeško tajno umetnosti, ki zmaga in bo večno zmagovala nad socialno-racionalnimi poskusi, zastrupiti ji veš. V umetniškem svetu vidimo sfero, v kateri se izenačuje nasprotje med idealizmom in socializmom, in živimo v nadi, ki je enaka gotovosti, da stoji ta igriva poglobitev v človeka, ki se zove umetnost in ki ji je lastna neka svojevrstna strast in vztrajnost, v globokih odnosih do vseh pekočih problemov časa in da pospešuje vseobče delo na njih. Če je umetnost nekaj neizgubljivo človeškega, potem se tudi, najsi se danes dozdeva še tako humanistično zastarela, ne bo nikoli docela izgubila misel o estetski vzgoji človeškega rodu.» F. A.

Poplava romanov. V pregledu literarnih del iz zadnjih mesecev, ki ga je prinesla «La Revue de France» v zadnji predpočitniški številki, obračunava znani esejist Léon Pierre-Quint predvsem z gosto množico poprečnih in nepomembnih romanov, ki v zadnjih letih preplavljajo francoski knjižni trg: «Moj naravni nagib me oddaljuje od romanov. Prav zares jih je preveč. Če jim sledim teden za tednom, se ista zgodba ponavlja brez prestanka: ne morem več dalje in občutek imam, da me duše. Če bi hkratu pregledal produkcijo romanov obsežnejšega časovnega razdobja, bi se mi morda posrečilo, izločiti dela, ki so v napatje ter najti in izbrati dve ali tri knjige, ki bi jih čital z veseljem... Kritika zlorablja besedo «odkritje». Brez dvoma ne more biti za kritika nič prijetnejšega, kakor «odkriti» še neznanega mladega avtorja. To je celó eden izmed osnovnih razlogov kritikovega bitja. Z «odkritjem» res nadarjenega novega pisatelja zraste v svojih lastnih očeh. Le da se ženij, žal, ne rodi vsako leto! Toda kaj zato! Treba je nuditi več kakor drugi! V masah odkrivajo izredne pisatelje! Vsak, ki polni stolpce s kritiko, ima slednji teden novega priljubljenega «outsiderja». Nikdar še ni bila doba tako plodna na čudežih. Ampak bojim se, da so ti čudeži le glumaštvo in čudodelniki glumači, ki varajo sami sebe. V teku teh zadnjih mesecev se je pojavilo mnogo novih romanopiscev. Neka vez jih na čuden način spaja v eno celoto: vsi njih junaki so «ponižani in razžaljeni» ali «pohlevni preprosti ljudje»: delavci, malomeščani, kmetje. Tudi mene bi izredno veselilo, če bi bil našel v njihovih delih knjigo, ki pretrese dušo, knjigo, ki zamami in te zanesse v čudovite, neznane svetove. To je celo edino ugodje, ki ga iščem v čitanju. A priznati moram, da ga ob čitanju teh nisem našel. Nekateri teh romanov mikajo kakor gladko pisana literatura velikih poročevalcev. Najčešče gre za drobno, toda zabavno dogodbico. Knjiga pa je plitva v zamisli in zgradbi. Preveč je očitno, da jo je avtor smatral za končano, ko je dosegel 200 strani. Nobene klene misli, nič močnega, splošnega, resnično človeškega. Vendar ne obupam nad svojimi sodobniki. Niti presenečen nisem. Nisem izmed tistih, ki pričakujejo, da bo vsaka literarna nagrada pustila sled v zgodovini. V vseh časih je velik pisatelj izjema.» Nato navaja Léon Pierre-Quint imena nekaterih najmlajših: Jean Prévost, Eugène Dabit, Marcel Aymé, Guillou, Giono, ki se jasno ločijo od ostalih in v svojih prvencih kažejo nekaj samobitne nadarjenosti. St. L.

Urednikov «imprimatur» dne 13. oktobra 1930.